

**Evoluția instruirii publice în Basarabia la sfârșitul
secolului al XIX-lea –începutul sec. XX
(Studiu de caz: Județul Orhei)**

*Silvia Petrovici, doctorandă
Nicolae Chicuș dr., prof. univ.*

Summary

We can establish a precarious situation in education of Basarabia at the end of the nineteenth century, caused by the indifference of the tsarist authorities to this field, especially in gubernatorial peripheries.

A low level of education of the population, we find in Orhei, too, although County Zemstva tried to improve the situation, but there were some elementary schools only in net capitals and several villages.

In 1899, gubernatorial Zemstva decided to distribute 21 thousand of roubles as assignations for construction and equipping of new school buildings, when Orhei County got the sum of 3000 roubles.

The population welcomed this decision and so, village communities strongly expressed their desire to build schools, agreed to make a financial and physical contribution and other kinds of work.

The need of training people who sought for help from getting out of ignorance was evident. The gubernatorial Zemstva gave the priority support to the educational institutions and professional environment without detriment to primary education.

A doua jumătate a secolului al XIX-lea, Imperiul Rus a fost marcat de înfrîngerea în Războiul Crimeii și realizarea unor ample reforme sociale. Una dintre acestea, reforma zemstvelor, a jucat un rol însemnat în administrarea Basarabiei. Eșecul în război, mișcările sociale, regimul absolutist polițienesc, relațiile feudale, șerbia, dezvoltarea economică lentă subminau capacitatea Rusiei de a-și păstra rolul de mare putere. Era necesar un nou mecanism de administrare. Convins cu mult efort, Alexandru al II a acceptat implementarea unor reforme, menirea cărora era modernizarea Rusiei. Instituția zemstvei, introdusă în Imperiul Rus în 1864, a fost apoi extinsă în alte 34 de regiuni, inclusiv în Basarabia. Introducerea zemstvelor în Basarabia s-a realizat în 1868, condiționată și de rezolvarea problemei țărănești.

Domeniul învățămîntului, în Basarabia la sfârșitul secolului al XIX-lea, se afla într-o situație precară, cauzată de neglijarea autorităților țariste a acestui domeniu, în special în guberniile periferice. Un nivel scăzut de instruire a populației, îl constatăm și în județul Orhei, cu toate eforturile Zemstvei județene de a îmbunătăți situația, doar capitalele de plasă și câteva sate aveau școli elementare [6, p.57]. În 1899, Zemstva Gubernială decide să repartizeze 21 mii de ruble sub formă de asigurații, pentru construcția și utilizarea noilor clădiri pentru școli. Suma a fost repartizată uniform pentru toate județele, astfel județului Orhei i-a revenit 3 mii de ruble. Această sumă a fost completată și de contribuția Zemstvei Județene 3 mii de ruble pentru Consiliul Școlar județean, responsabil de necesitățile instruirii publice [1, p.57]. Din această sumă 3 mii de ruble au fost repartizați pentru construcția și întreținerea noilor școli. Zemstva constată că populația a salutat această decizie și comunitățile sătești își manifestau insistent dorința de a construi școli, fiind de acord să contribuie material, dar și să contribuie prin muncă fizică și în alte moduri la lucrări. În rezultatul ședinței comune din 10 februarie 1899 a Adunării de Zemstvă și a Consiliului Școlar Județean s-a hotărât:

- a. La repartizare se va ține cont de suma de 3 mii de ruble de la Zemstva Gubernială și de 3 mii de ruble – contribuția Zemstvei Județene;

- b. Folosirea banilor pentru deschiderea școlilor populare în zonele unde sunt foarte puține, în localitățile, unde comunitatea va participa la întreținerea și construcția școlilor, dar și pentru susținerea școlilor deja existente. Cealaltă sumă se va folosi pentru construcția școlilor de alte tipuri;
- c. A se stabili bugetul anual al noilor școli în mărime de 600 de ruble;
- d. Locația noilor școli va fi în localitățile: Cazănești sau Vaduleca (sau Negureni cu Chițcani), Nișcani (sau Varzarești), Solonceni, Mîrzești și Ivancea (sau Cruglic) și a confirma indicația Inspectorului despre deschiderea școlii în satul Saharna;
- e. Orice localitate în care se preconizează deschiderea școlii, trebuie să ofere o contribuție de la 150 la 300 ruble anual, în dependență de numărul de gospodării și nivelul de trai, să-și asume transportarea la destinație a materialelor de construcție, a repartiza pentru școală lotul necesar de pământ (1-2 desetine de pământ), a-și asuma reparația și dotarea instituției. Toate obligațiile să fie confirmate legal;
- f. Din 3 mii de ruble, din asigurațiile Zemstvei Județene Orhei, a repartiza pentru întreținerea școlii din Saharna - 450 ruble, școala din Suhuluceni - 200 ruble, școala din Morozeni -100 ruble, școala din Dîșcova -100 ruble, pentru construcția școlii din Chiștelnița - 400 ruble. Din 3000 ruble din asigurațiile Zemstvei Guberniale a se repartiza 1200 ruble pentru construcția clădirii pentru școala din Solonceni, 1300 ruble pentru cumpărarea casei de la preotul Madval pentru necesitățile școlii din satul Mîrzești, pentru construcția școlii în Ghetlova - 450 ruble;
- g. Repartizarea banilor pentru aceste școli se va face atunci cînd se va stabili contribuția comunității la întreținere;

Din cele 3000 ruble primită de Adunarea Gubernială utilizate de Zemstva Județeană, s-au cheltuit: 1250 rub. pentru construcția clădirii școlii din Solonceni, 1300 rub. pentru construcția clădirii școlii din Mîrzești, 450 rub. pentru construcția clădirii școlii din Ghetlova [1.p. 60-61].

Administrația plasei Rezina a prezentat cererea locuitorilor satului Solonceni, din care reiese că în sat sunt 55 de băieți și 25 fete de vîrstă școlară, neșcolarizați din cauza depărtării de școla populară din Rezina, sunt nevoiți să rămîna ignoranți. Din aceste raționamente construcția școlii era o necesitate stringentă, iar proprietara de pământ Smolenscaia A. I. era dispusă să ofere școlii o casă din chirpici acoperită cu șendrilă, ce poate fi locuită de profesor, mai oferă gratis piatră pentru construcția școlii. În baza acestor informații, la 2 ianuarie 1899, Consiliul Zemstvei Județene Orhei a decis:

- a) Consiliul Zemstvei Județene Orhei să-și asume livrarea materialelor necesare pentru construcție, să asigure transportarea acestora, să contribuie anual cu 200 ruble pentru întreținere. Se anexează la dosar confirmarea d-nei Smolenschi A. I. despre ajutorul oferit (casa și piatră pentru construcție);
- b) Școala din Solonceni v-a fi frecventată și de către copii din satul vecin Tarasovca;
- c) Locuitorii satului asumîndu-și obligația de a participa la construcție, transportarea materialelor și întreținerea parțială anuală (a cîte 200 rub.);
- d) Zemstva se obligă să vină în întîmpinarea inițiativei populației de a construi școala pentru a încuraja alte localități;

- e) Zemstva Județeană și Gubernială, conștientizează necesitatea dezvoltării învățământului public în județ, și-a pus scopul de a deschide școli noi, în localitățile în care populația v-a participa la construcția lor, iar cerearea comunei Solonceni corespunde acestor criteriu [1.p. 62-63].

Construcția școlilor în Mîrzești și Ghetlova, s-a realizat în aceleași condiții. În acest fel, în județul Orhei s-au construit în 1899 trei școli.

Zemstva Gubernială a optat pentru susținerea prioritară a instituțiilor de învățămînt mediu și profesional în defavoarea învățămîntului primar. În a II jumătate a secolului al XIX-lea-începutul secolului al XX-lea, în Basarabia s-au deschis instituții de învățămînt mediu și profesional [1.p. 112]. Adunarea extraordinară a Zemstvei Guberniale din 7-8 septembrie 1882, a decis deschiderea a trei școli agricole, dintre care una la Cucuruzeni., cu specializare în vinificație și cultura tutunului. Dar deoarece Zemstva Gubernială nu reușea cu forțe proprii să deschidă școlile, la 13 iulie 1891 a rugat Zemstvele Județene să-și asume construcția acestora, rezervîndu-și doar rol de supraveghere și control. La 21 decembrie 1891, la sesiunea a XXIII-a a Zemstvei Guberniale a fost ales curator al școlii din Cucuruzeni – nobilul Ianușevici Bronislav, iar din 1901 avea în funcție pe nobilul Mihai Feodosiu [1.p. 115].

În a II jumătate a secolului al XIX-lea, în județul Orhei erau și cîteva școli de meserii, deschise de către Zemstva Gubernială în memoria țarului Alexandru al II [14.p.39.]. Adunarea a XVII-a din 18 martie 1886, acceptă propunerea deschiderii școlilor de meserii. În rezultat, în 1888, consiliul raporta despre funcționarea claselor de meserii, în județul Orhei. Printre ele era o clasă de meserii specializată în olărie, deschisă în 1883, pe lângă școala din Cinișeuți [1.p. 128].

În 1899, Consiliul Zemstvei Guberniale a ordonat baronului Alexandru Stuart să verifice Școala de olari de la Cinișeuți, pentru a determina situația reală a acesteia. În urma cercetărilor întreprinse sub controlul baronului A. Stuart s-a constatat frecvența redusă la ore a elevilor (din cauza necesității de ași ajuta părinții la treburile gospodărești) și nivelul scăzut de trai al acestora.

După verificare, baronul Stuart a stabilit necesitatea reorganizării acestei școli, deoarece elevii școlii din Cinișeuți au posibilitatea să studieze olăritul și metode mai avansate de producere, doar în condițiile prezenței permanente la lecții, pe parcursul a trei ani.

Investigațiile l-au determinat să facă următoarele două propuneri:

1. Organizarea instruirii în scopul producerii unor obiecte necesare în gospodăria casnică (veselă pentru lactate, vase rezistente la căldură (după modelul celei importate din Germania și Franța), a paharelor și ceștilor pentru farmacii, spitale, școli, etc. Pentru aceasta, profesorul actual necesită o formare profesională la fabricile de teracotă din Rusia, la școlile de desen tehnic din Moscova. Este necesară introducerea predării desenului și a modelării.
2. Transformarea clasei de meșteșuguri în atelier de lucru manual, pentru olarii locali, închiderea școlii de olari și construirea unei alteia de strungari-lemnari [1.p. 65-66].

Alta era opinia administratorului școlii Cerches S. I., care a încercat să argumenteze necesitatea păstrării școlii prin „vechimea acestui meșteșug în localitate, ocupație a 200 familii, localitatea este bogată în argilă de calitate potrivită pentru oale, farfurii, ulcioare, vase, cărămizi pentru sobă, gresie, etc.”. De aceia administratorul pledează pentru extinderea activităților practice, prin producerea obiectelor noi, prețioase. Unele din utilajele școlii erau folosite și de către olarii din sat, (spre exemplu pentru producerea glazurii pentru ceramică, proces dificil și periculos)

simplificînd unele operații necesare pentru producerea ceramicii, astfel procesul de producere devenind este mai sigur și calitativ [1.p.68-69].

Discuțiile dintre aceste două viziuni asupra viitorului școlii din Cinișeuți, indiferent de faptul că localnicii au contribuit financiar, cu materiale de construcție și prin participarea la construcția acestor instituții, sau terminat în favoarea opiniei baronului A. Stuart. Ca urmare clasa de meserii specializată în olărit a fost închisă. Mai târziu a fost redeschisă pe lângă școala orășenească din Orhei [1.p.128]. Timpul a demonstrat că viziunea administratorului școlii Cerchez S. I. ar fi fost cu mult mai benefică pentru localitate. Cinișeuții și astăzi sunt un centru important de artizanat în domeniul producerii vaselor din ceramică.

Deschiderea primelor școli în județul Orhei în a II jumătate a secolului al XIX-lea a contribuit la creșterea nivelului de cultură, la creșterea posibilităților economice, la îmbunătățirea situației în ansamblu a localităților sătești și urbane. Totuși aceste modeste încercări ale administrației rusești de a dezvolta învățămîntul în Basarabia au fost târzii și insuficiente, nivelul de alfabetizare fiind unul din cele mai joase din Europa.

Bibliografie

1. Оргеевское земство Бессарабской губернии. Отчеты, доклады, сметы, раскладки, постановления земского собрания XXXI очередного созыва 1899 года. Оргеев, 1900.
2. Оргеевское земство Бессарабской губернии. Отчеты, доклады, сметы, раскладки, постановления земского собрания XXXII очередного созыва 1900 года. Оргеев, 1901.
3. Arbore Zamfir, Basarabia în secolul XIX, Chișinău, 2001.
4. Arbore Zamfir, Dicționarul geografic al Basarabiei, Chișinău, 2001
5. Coadă Ludmila, Zemstva Basarabiei, Chișinău, 2009.
6. Moraru Anton, Istoria românilor, Chișinău, 1995.
7. Poștarencu Dinu, O istorie a Basarabiei în date și documente (1812-1940), Chișinău, 1998.